

јатељу узвикујући слободарске пароле и остављајући на разне начине поруке које снажно илуструју моралну чврстину и чистоћу народа Шумадије. Гимназисти крагујевачке гимназије, ухапшени заједно са својим професорима, загрљени су отишли на стрелиште пјевајући химну „Хеј Словени“. Ту је и она драматична сцена када стари професор Павловић одбија да буде пуштен, одбацује окупаторску милост и поносно корача на челу колоне и са својим ученицима налази заједничку смрт. И тако редом. . .

У четвртој дијелу књиге, под именом „Крагујевачки октобар“, писац се ретроспективно осврће на бурну историју Крагујевца, указујући на његову богату борбену и револуционарну традицију. У свјетлу тих ретроспекција аутор даје објашњење епопеје стријељаног града, појам и смисао крагујевачког октобра. Аутор нам је у овом дијелу књиге дао и опис праведног краја њемачког мајора Кенига, под чијом је непосредном командом извршено стријељање града, официра који ће касније у борби с партизанима Топлице бити тешко рањен и наћи смрт заривен у једно сеоско ђубриште бјежећи од осветника Крагујевца.

Књига „Поруке стријељаног града“ коју је аутор сложио из тих порука није само одужење дуга једном непоклеком стријељаном граду. Она је далеко више — буктиња протеста и оптужбе. Она је глас побуњене савести и против оних што врше или ће вршити злодела, а и против оних који их трпе, помажу, охрабрују и организују“ — каже у поговору ове књиге публициста Драги Миленковић.

Ова књига за проучавање народног устанка у Србији 1941. има изванредан документарни карактер. Она ће помоћи историчарима да лакше дођу до потпуније синтезе у проучавању прве године револуције и народног устанка у Србији. Сем тога књигу треба обавезно да користе у наставном процесу сви наставници историје, јер ће из ње ученици моћи много да науче, а у првом реду схватиће тешкоће и страдања нашега народа у прошлом рату, увидјети са каквом је моралном снагом наш народ ушао у народноослободилачки рат и повео борбу за праведније односе.

Миомир Дашкић

ЈОЗО ПЕТРИЧЕВИЋ: ИВО ЛОЛА РИБАР

Издавачко-књижарско предузеће „Младост“, Загреб 1961.

Ово је прва монографија о овој истакнутој личности нашег напредног омладинског покрета и наше народноослободилачке борбе. Дат је у њој лик Лоле Рибара, од његове ране младости па до последњег дана његова живота. По предговору самој књизи, из пера његовог оца др Ивана Рибара, писац ове књиге, Јозо

Петричевић, „није могао, а није имао ни намеру да овом монографијом обухвати целокупно Лолино животно дело“. По Лолином оцу „пишчева излагања морала су да буду фрагментарна и далеко су од тога да би пружала потпуну, јединствену систематски обрађену целину о Лоли.“ Али, иако фрагментарна, ова монографија осветљава не само активну Лолину борбеност већ и целокупно омладинско спремање за одлучну борбу против фашизма, омладинску револуционарну борбу у којој је ова дала свој највећи допринос. А тај је задатак писац добро извршио овом монографијом. У овој Петричевићевој књизи има и ближних података о Централном комитету Савеза комунистичке омладине Југославије и о Првом антифашистичком конгресу омладине Југославије.

Добро је урадио писац што је своју књигу отпочео реченицама маршала Тита, којима указује на своје прве разговоре са Лолом Рибарем о поновној организацији Омладине, о организацији Савеза комунистичке омладине Југославије — СКОЈ-а. По речима маршала Тита, тада је то био основни задатак Лоле Рибара. Лола је радио на Београдском универзитету, а имао је јаких веза и у Загребу. По маршалу Титу, отада је Лола Рибар непрекидно, све до своје погибије радио са њиме у омладинским, а и у другим питањима. Он је био врло дисциплинован и Тито је са њим необично лако и лепо сарађивао. Волео је Тито Лолу Рибара. Он је био, по њему, врло искрен и одан комунистичкој ствари, одан комуниста. Лола се тако рећи под Титовом руком развијао, а и док је Тито био у иностранству, у Паризу, често је Лола долазио к њему. По Титу, то је био врло паметан и талентован младић који је много обећавао.

Петричевићева књига говори и о Рибаревом млађем сину Јурици. Овај је био даровит сликар, иако је био још на почетку стварања. Мали број сачуваних Јурициних радова, што их је оставио, говоре о његовим лепим уметничким способностима. Оба брата су дала своје животе за бољу сутрашњицу омладине. Оба су погинула исте године, 1943, у размаку од свега два месеца.

Од посебног је значаја све оно што о најмлађим годинама својих синова, Лоли и Јурици, у овој књизи говори сам њихов отац: „Једва је Лоло навршио пет година, а већ је знао читати, писати и рачунати. Била му је то највећа радост. Поносан, залазио је Лоло са шест година сам у београдске књижаре да себи изабере и купи књиге. Сваку од купљених књига читао је и по неколико пута и спремао их после тога за свог млађег брата Јурицу, кога је он научио читати и писати. Уопште бригу око учења млађег брата преузео је Лоло на себе. А с њим је заједно поучавао и остале своје школске другове, нарочито сиромашне, с којима се радо играо и забављао.“

Већ одрастао Лола у Београду на време и с одличним успехом полаже све испите на Правном факултету и већ 1938. ди-

пломира. Непосредно пред други светски рат у школској 1940/41. години он се уписује и на Филозофски факултет. Он израста у професионалног политичког радника.

Посвећује ова књига своје стране и Лолиној девојци Слободи Трајковић. Њу је Лола много волео, упозано ју је још на Београдском универзитету. Студирала је филозофију. Цела породица Трајковић погубљена је од Немаца за време окупације на бруталан начин. Нарочито је била мучена Слобода. Њу су немачки фашисти присиљавали да пише Лоли, да га позове на састанак, како би га они ухватили у клопку. Зато су били обећали пустити њену целу породицу на слободу. Но Слобода то није учинила, и зато је угушена отровним гасом.

Како је и под каквим околностима погинуо сам Лола? Петричевић доноси ближе појединости о Лолиној смрти. Године 1943. био је Лола одређен за шефа прве наше мисије у иностранству. Она је имала да буде пребачена авионом у штаб Савезничке команде за Средњи исток у Каиро. По казивању Тита, Народноослободилачка војска имала је тада један авион „Дорнијер“, којим су два домобранска авијатичара пребегла партизанским одредима. Био је то сасвим нов и добар апарат, а налазио се тих дана на Ливањском пољу. Када је била одређена делегација, у њој су поред наших чланова били и неки Енглези, сви су пошли у Ливно и Тито је наредио Лоли да у највећој тајности држи полазак, док од њега не добије ближа наређења. Тито не зна ко им је заправо саветовао и како је то било, али су чланови делегације, и поред тога, напустила апаратом Ливно и нашли се на Гламочком пољу. По Титу, када се апарат на овај начин налазио на Гламочком пољу, шпијунажа је већ знала да ће „Дорнијер“ одавде имати да полети и обавестила је о томе непријатеља. Овај је спремио напад и, кад су се наши укрцали, авион је напао један „ликавац“, те га је запалио бомбом. По Петричевићу, када је требало авионом поћи, изненада иза брда на Гламочком пољу појавио се један немачки извиђачки авион. Он се ту у наглом лету устремио на „Дорнијер“, далеко снажнији, али немоћан на земљи. Прва бомба пала је на 200 м удаљености од авиона, а онда све ближе. Одјекнула је прва детонација, друга, трећа, четврта. У часу кад је Лола искочио из авиона, на десетак метара од њега експлодирала је последња бомба. Ту, крај авиона, смртно је погођен Лола. С њим заједно настрадали су од комада бомби енглески официр, капетан Knight, мајор Weatherly и један наш партизан.

Одмах после трагедије посмртни остаци Ива Лоле Рибара пренесени су из Гламочког поља у Јајце и ту су привремено били смештени у капелици гробља. Чекало се на завршетак историјског Другог заседања Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије — АВНОЈ-а. Када је заседање завршено, пред капелицом, у присуству маршала Тита, опростио се са Лолом у име Централног комитета Комунистичке партије Југосла-

вије Моша Пијаде. После тога хтео је да се огрости са сином Лолом краћим говором и његов отац. Гробну тишину прекинуо је сада глас др Рибара: „Сине, хоћу да и ја, твој отац, кажем неколико речи над твојим ковчегом. Када си био мали, ја сам те одгајао, а касније, у вишој гимназији, пустио сам и тебе и твог млађег брата Јурицу да се слободно развијате. И ви сте пошли својим путем. Новим путем! Ти, Лоло, често си ми, када смо разговарали, говорио: „Никаква жртва за домовину није велика!“ И ја, твој отац, данас над твојим ковчегом остаћу тврд и храбар ценећи сву твоју и твог брата жртву за домовину. И данас, у тешком часу, заклињем ти се, сине, да ми ни од сада никаква жртва за домовину није и неће бити тешка. Твоја и Јуричина смрт, ваша смрт, децо моја, за мене као оца тежак је губитак. Али, ви сте пали за домовину, ја то схватам. Ви ћете, Лоло и Јурице, синови моји, у мени вечно живети. Ја ћу наставити путевима којима сте ви пошли и ишли.“

Највећи део Петричевићеве књиге бави се Лолином делатношћу за време његових студија у Београду, Брислу, Паризу и Женеви, у студентском и омладинском покрету. Он постаје већ 1935. члан Савеза комунистичке омладине Југославије — Скоја, члан Акционог одбора стручних, економских, културних и спортских удружења Београдског универзитета. Он већ исте године, заједно са осталим друговима, руководи најпознатијом акцијом у историји студентске борбе у Београду — априлским штрајком. Та акција студената и отворена борба за признавање њихових права трајала је 25 дана. Штрајк је завршен с успехом. Лола 1936. предводи нашу универзитетску омладину на међународном омладинском конгресу у Брислу, где је изабран у президијум. Он се налази на челу наше студентске делегације на светским омладинским конгресима за мир у Женеви и Паризу. Подноси реферате. Он два пута одлази у Праг пред кризу чехословачке државе, где се састаје са водећим личностима чешке студентске и радничке омладине ради организовања оружане одбране и помоћи југословенске омладине против Хитлерове агресије на територијални интегритет Чехословачке Републике. Он је један од аутора чувеног *Апела омладини*, донесеног 1936, поводом сазваног Омладинског конгреса за мир у Женеви исте године. Био је то поклич 316 опуномоћених омладинских делегата послератног нараштаја из 23 земље, сакупљених у Брислу на међународној омладинској конференцији за мир. Омладина читавог света тежила је да се човечанство сачува пустошења једног новог рата.

Посебан приказ ваљало би написати о оним страницама Петричевићеве књиге које говоре о делатности Савеза комунистичке омладине Југославије и о Лолином плодносном раду у њему, о страницама 28. до 50. ове монографије. Он долази на чело Централне омладинске комисије. У својој 24. години Лола постаје члан највишег партијског тела — Централног комитета Комуни-

стичке партије Југославије. Књига доноси ближе податке о тадашњем броју месних организација Савеза комунистичке омладине Југославије. У том погледу најбоље су тада стајале Србија, Црна Гора и Војводина, док се најјача месна организација налазила у Загребу, а покрајинска у Хрватској. Целокупан број организованог чланства износио је тада 17.800 омладинаца. У том броју било је око 45 посто радника, 30 посто сељака, 25 посто студената, ђака, намештеника итд. У вези са Лолином делатношћу међу омладином из Петричевићеве књиге дознајемо и за ове појединости: не једном већ неколико десетака пута проваљивали су полицијски агенти у београдску кућу Лолиног оца. Претресали су је читаву, тражећи пропагандни материјал, илегалну штампу. Лолу су због његовог рада често и затварали, мучили, па и тукли. Али, углавном, знао се добро чувати. Понекад је заваравео агенте, и редовно код куће није спавао. Имао је неких 5 до 6 места у Београду и ближој околини где је становао, одседао и радио. И та своја склоништа употребљавао је Лола за непосредни контакт с радницима и студентима. Он је и даље одржавао састанке, проучавао и руководио. За њега реч мировање није постојала.

Ближе је осветљен и Лолин боравак у концентрационом логору. Према сећању др Рибара: „Једног јутра, иако Лола готово никад није спавао код куће, нашли су га у моме стану. Око 30 наоружаних агената отколило је у ноћи моју кућу и одведоше Лолу, свезаних руку, у ланцима, равно у Главњачу, одакле је одведен, заједно с осталим друговима, у концентрациони логор у Билећи. С њиме били су Моша Пијаде, Иван Милутиновић, Тодор Вујашиновић. У логору је владао ужасан режим. Јака стража. А зима неподношљива. Логорашима су у леденици цвекотали зуби. Протести нису помагали. Није логорашима било дозвољено ни да ложе просторије за свој рачун. У собама, у којима су заточеници становали, никад није било мира. Наоружани жандарми су кроз њих непрестано пролазили и сметали. О међусобном разговору да и не говоримо, он није био дозвољен.“

Реорганизацијом Савеза комунистичке омладине Југославије на челу са Ивом Лолом Рибарем 1937. ствара се од ове организације изванредно снажна политичка формација, износи Петричевић. Пред њиме су стајали врло крупни задаци. Спровођење тих задатака тражило је стварање масовног, јединственог омладинског покрета. У почетку Лола је морао водити борбу против многих слабости, у првом реду против секташтва, па и других појава. Савез комунистичке омладине Југославије, на челу с Лолом, успева да изврши све задатке. Организација ускоро повећава свој утицај код радничке, сељачке и студентске омладине. Нагло расте општа активност Савеза.

Почетак другог светског рата донео је Савезу комунистичке омладине Југославије нове задатке. Мобилизација омладине

за оружану борбу, за одлазак у партизане, био је сада први, стални и најважнији задатак Савеза комунистичке омладине Југославије. У партизане! — то је наш главни и први борбени позив младог нараштаја свих народа Југославије, писао је Лола Рибар. За време другог светског рата претрпео је Савез комунистичке омладине Југославије велике губитке. Више од стотину хиљада младих људи положило је своје животе за слободу наше домовине. Била је то највеличанственија жртва за слободу.

Јозо Петричевић у својој књизи доноси велики број успешних фотографија са бојишта, из живота напредне омладине, о многим догађајима из живота Рибаревих палих синова, и о очевом учествовању у покрету. Ови снимци још више подижу документарну вредност ове значајне монографије.

Др Никола Милутиновић

ПОВОДОМ ПРИКАЗА ВЛАДИМИРА М. ПОПОВИЋА И ПЕТРА И. РАКОЧЕВИЋА НА ИСТОРИЈУ ЗА VIII РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

У вези са овим приказом да дамо прво неколико општих напомена. Другови Поповић и Ракочевевић су у свом приказу извели многе закључке анализирајући и оцјењујући уџбеник историје за VIII разред основне школе, чији смо ми аутори. Одмах треба да кажемо да се са неким њиховим закључцима слажемо, а са многим не слажемо, о чему ћемо нешто касније рећи. Али онај њихов закључак који је изведен на крају приказа за нас је најприхватљивији, јер најзад другови захтијевају да уџбеник треба: „... или... повући из употребе и тражити нови, или га толико прерадити да поново дође пред комисију (наравно ону која би солидније обавила свој посао)...“

Пошто је већ објављен нови конкурс за историје, тиме се жеља приказивача испунила, а наша је: ако нови конкурс донесе бољи уџбеник од овог нашег, нека бољи иде у употребу, на корист ученика и наставника. Но, без обзира на то што ће бити, да расправимо нека питања прво општа и принципна, са жељом да сви људи који оцјењују уџбенике покажу већу одговорност него што су је многи до сада показали. Пређимо, дакле, на та општа питања.

Нилдје око нас, чини нам се (или смо субјективни у овоме), није покренута таква и толика критика на школске књиге као код нас у Народној Републици Црној Гори, иако школских књига најмање имамо, и иако нијесу горе, ако нијесу боље (нека нам се не припише нескрупциозност), поготово у методском погледу, него што су уџбеници других република.

Чини нам се, независно од тога што понајвише носимо ми, аутори, одговорност за квалитет ова два-три уџбеника историје,